

Att bli den Andre

Miljoner européer som utvandrade till kolonierna under 500 år kom att leva med en stark känsla av att inte höra hemma på den nya kontinenten. De kom som erövrare och därmed som permanenta utvandrare och bosättare. Därför krävdes ett identitetsarbete som kom att pågå i generationer för att kunna knyta an till det nya landet.

Det är denna känsla av att aldrig riktigt helt kunna känna sig hemma i det nya landet som den sydafrikanske författaren och nobelpristagaren J.M. Coetzee diskuterar i *White Writing* (1988). Han menar att detta tema löper som en röd tråd genom litteratur skriven av europeiska ättlingar i kolonierna både under och efter den klassiska kolonialtiden.

Kolonierna kännetecknades inte bara av för européerna främmande landskap, klimat, djur och växter, utan också av främmande folk och kulturer. Även om dessa "urinvånare" och "infödingar" fördrevs eller utrotades och framför allt betraktades som primitiva och vilda på alla sätt och vis, hade de ändå något som de europeiska ättlingarna saknade och aldrig kunde få, nämligen vad som uppfattades som en så kallad autokton relation till landet.

Det i huvudsak naturvetenskapliga begreppet autokton kommer från grekiskan. Det kan översättas med "det som kommer ur jorden av sig självt", och liknar på många sätt det rasistiska Blut und Boden-tänkande som nazisterna använde sig av för att kunna beteckna judarna som icke-européer och "orientaler".

"Go native"

För de vita europeiska ättlingarna i kolonierna i Amerika, Afrika, Asien och Oceanien kom strategin att go native att bli central för att slutligen känna sig hemma. I USA har till exempel bilder och porträtt på indianer använts som symboler i nationsbyggandet. Andra exempel är hur en khoisan-kvinna har kommit att an-

vändas i Sydafrikas nationella ikonografi. På ett liknande sätt används exotiska växter och djur som symboler för nationen i många självständiga kolonier.

Men för att verkligen kunna bli den Andre krävs en process som kan kallas att transrasialisera eller att bli transrasial, det vill säga att byta ras, och som är mer "extrem" än att bara go native. Denna transformation kan sägas äga rum när vita människor lär sig ursprungsbefolkningens språk, inspireras av dess mathållning och klädskick och seder samt intresserar sig för icke-kristna traditioner och religioner. Det finns en lång tradition av detta med resenärer och äventyrare som Lawrence av Arabien, Lafcadio Hearn, Pierre Loti, Mary Kingsley, Isabelle Eberhardt och Kurtz i Joseph Conrads roman *Mörkrets hjärta*, och med konstnärer som Paul Gauguin och Frida Kahlo.

Den svenske asienforskaren Sven Hedin försökte knyta an till en främmande jord utan att göra det via det infödda folket. Han brukade omfamna den centralasiatiska mark han "upptäckte" och kartograferade innan han somnade in och sade att "Asien blev min kalla brud". Ett annat exempel är hur den svenske journalisten och författaren Lasse Berg talade om att "komma hem" när han besökte Kalahari-öknen i Södra Afrika i sitt sökande efter människans ursprung.

Att bli tillfångatagen av den Andre

En historisk genre som avspeglar rädslan och fascinationen för att bli den

T.E. Lawrence – Lawrence av Arabien, här utan sin arabiska klädsel – tillsammans med emir Abdullah, blivande kung av Jordanien. Kairo 1921.

Andre är white slavery- och white captivity-berättelserna. De skrevs och lästes i kolonierna och i Europa från 1500- till 1800-talet. White slavery-berättelsen handlade om en vit person som varit slav hos ett icke-vitt folk. Exempel är engelsmannen Thomas Pellows *The history of the long captivity and adventures of Thomas Pellow* (1740). Den berättar om hur han som pojke rövades bort av nordafrikanska pirater, växte upp som slav i Marocko och konverterade till islam. Daniel Defoes fiktive superkändis Robinson Crusoe är slav i Afrika under en period, liksom Jonathan Swifts påhittade hjälte Gulliver. Han infångas av fantasifolkslag med starka koloniala drag.

White captivity-temat handlar om soldater, missionärer, resenärer och bosättare, till exempel John Smith i Virginia som räddades av "indianprinsessan" Pocahontas. Det engelskspråkiga materialet är rikhaltigt, som Mary Rowlandson *The narrative of the captivity and restoration of Mary Rowlandson* (1682), James Fenimore Coopers klassiker *Den siste mohikanen* (1826), Theresa Gowanlocks och Theresa Delaneys *Two months in the camp of Big Bear* (1885) och Rudyard Kiplings roman *Kim* (1901).

Dagens mediereportage om västerlänningar som sitter i fängelse i Sydamerika eller Sydostasien eller som tas som gisslan i Väst- och Centralasien kan sägas vara en fortsättning på denna genre. Detsamma gäller de klassiska fantasiscener i tecknade serier och spelfilmer där hjälten tillfångatas av ofta överdrivet "primitiva" icke-vita folkslag och hotas med att sakta torteras till döds eller till och med kokas levande i en gryta och bli uppäten.

Att leva med den Andre

Ofta blev verk tillhörande denna genre till europeiska standardtexter om ett visst folk eller land, till exempel den holländske sjömannen Hendrik Hamels dagbok som gavs ut 1666 och berättade om hans 13-åriga fångenskap i Korea.

En sentida variant av white captivity-temat utgörs av antropologins metod att temporärt leva med den Andre, gärna upptagen av och adopterad av denna som ett slags "progressivt" upphöjande av det "primitiva" på bekostnad av "civilisationen".

Välkända namn i sammanhanget är Franz Boas, Bronislaw Malinowski, Margaret Mead och Claude Lévi-Strauss. Svenska exempel är missionären och äventyraren August Larsson som slutade som "hertig" i Mongoliet och resenären och forskaren Sten Bergman som adopterades av ett folk i Papua Nya Guinea. Författaren och journalisten Jonathan Freud som har familjerelationer med romer i Östeuropa är en modern motsvarighet.

En annan metod att "go native" och skapa relationer till den utomvästerländska världen är att samla, äga och bruka icke-vita och icke-kristna föremål och artefakter. Det kan också handla om levande varelser i form av djur och växter men också om kvinnor och barn.

Transrasiala adoptionsfantasier med djur som adoptivföräldrar bär släktskap med "white captivity"-genren. De handlar om barn som växer upp bland exotiska djur i kolonierna: Tarzan och Mowgli, så kallade feral children. Sentida exempel skulle kunna vara den amerikanska "gorillakvinnan" Dian Fossey som levde bland gorillor i Rwanda, amerikanen Timothy Treadwell som levde med grizzlybjörnar i Alaska och andra liknande exempel på västerlänningar som lever med djur.

Interrasial intimitet

Under första hälften av 1900-talet utvecklades särskilt "white slavery"-genren även i en populärkulturell riktning och började anspela på mer eller mindre explicita erotiska fantasier om primitiva våldtäkter och vit slavhandel. Harems- och schejkfantasier som i Edith M. Hulls roman *The Sheik* (1919) och dess filmatisering med Rudolph Valentino i huvudrollen skapade moralpanik, och myndigheter varnade vita kvinnor för att ha relationer med icke-vita män.

Rykten om att vita kvinnor och barn hade tillfångatagits av infödda verkar ha varit framträdande i USA. De dyker upp i filmer som *The Searchers* (1956), *Little Big Man* (1970), *Dansar med vargar* (1990) och *The Missing* (2003). De spökar enligt Susan Faludi än idag i samband med 11 september-händelserna 2001, när vita amerikanska män än en gång, liksom under den klassiska kolonialtiden, upplevde att de inte kunde

försvara "sina" vita kvinnor och vita barn från att dödas eller tillfångatas av den Andre. Även de ytterst få transrasiala adoptionerna av vita barn till icke-vita föräldrar och familjer i USA kan än idag provocera fram liknande fientliga och aggressiva reaktioner och misstankar om att barnen skulle vara kidnappade och bortrövade.

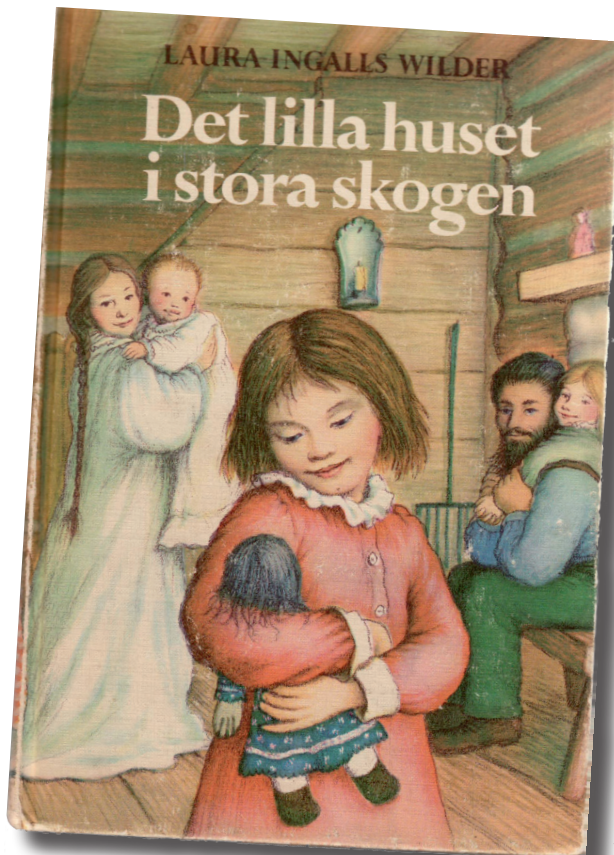
Också i Europa finns en lång tradition av historier om hur kristna kvinnor våldtagits av icke-kristna män och kanske framför allt om hur vita barn rövats bort och adopterats eller dödat, ibland rituellt, av romer och judar. Dessa dök regelbundet upp under medeltiden och tidigmodern tid och ledde ofta till massaker och fördrivningar. Ett eko av denna urgamla europeiska myt var det ogrundade rykte som florerade våren 2008 om att italienska romer hade kidnappat ett vitt barn, vilket ledde till pogromliknande attacker och brutala razzior mot romska läger i landet.

Transrasiala fantasier

Under 1960- och 70-talens avkolonialisering och i samband med den Tredje världen-inspirerade vänstervågen antog begäret att leva med och bli den Andre i stället antikoloniala och antirasistiska former, för att sedan dess även ha utvecklats till den spretiga men allestädes närvarande new age-strömningen.

Den amerikanske författaren Jack Kerouac, som ibland påstod att han hade indianblod i sig, har satt ord på denna postkoloniala längtan efter att bli icke-vit i den berömda passagen i *På drift* (1957): "I wished I was a Negro, a Mexican, or even a Jap, anything but a white man disillusioned by the best in his own 'white' world." På samma sätt hävdade rockgruppen The Doors sångare Jim Morrison att han stod i särskild kontakt med den nordamerikanska kontinenten genom en indiansk schaman.

Andra liknande samtida exempel på viljan att få leva med och även bli "upplärd" av den Andre är Carlos Castañedas, Marlo Morgans och Olga Kharitidis olika new age-klassiker om sina påstådda möten och relationer med indianer, aboriginer och sibirier. Även filmer som *Karate*

Laura Ingalls Wilders självbiografiska roman Lilla huset på prärien (1935). Lauras docka föreställer ett indianbarn som hon gärna bär med sig, kramar om och gosar med.

Babar, den klassiske barnboksfiguren, uppfostrades som "évolué", precis som den icke-vita eliten i franska kolonier.

Kid (1984), Den siste samurajen (2003) och Avatar (2009) och teveserier som BBC:s Tribal Wives (2008) och SVT:s Den stora resan (2009), och den litterära genre som handlar om att som vit kvinna vara gift med och få barn med en icke-vit man med titlar som Inte utan min dotter (1987), Gömda (1995) och Den vita massajen (1998) kan nämnas.

Detsamma gäller den typ av romaner som gärna i jag-form gör anspråk på att beskriva en viss minoritets erfarenheter, till exempel alla de Förintelse-självbiografier som påstås ha skrivits av överlevande judar, bestsellern En geishas memoarer (1997) som är skriven av en vit amerikansk man och den norska journalisten Åsne Seierstads reportagebok Bokhandlaren i Kabul (2002). Vi har också dagens uppsjö av så kallade whigger-subkulturer, samt alla new age-rörelser som anammar "orientaliska" kvasireligiösa element, vita kvinnor som konverterar till islam och bär burka och niqab eller föreningar som Sioux Indian Club Sweden, vars medlemmar klär ut sig till och iscensätter sig själva som nordamerikanska indianer.

Även inom barn- och ungdomslitteraturen har white slavery- och white captivity-temana överlevt, ofta i kolonialromantisk Fantomen- och Tintinliknande stil som i Janne Lundströms serieböcker om Johan Vilde, den svenske skeppsgossen i den svenska kolonin Cabo Corso som på 1600-talet växer upp hos västafrikaner. I Helmer Linderholms böcker om svensk-amerikanen Claes Beehren som under samma historiska period lever med indianer i Nya Sverige hittas också temat. Viljan att byta ras och att för en stund bli den Andre gör sig också märkbar inom den så kallade racial transformation-genren, som inbegriper sådana titlar och exempel på "cross-racial impersonation" och "race changers" som den vite amerikanske journalisten John Howard Griffin i boken Black like me (1961) och den vite tyske journalisten Günter Wallraff i boken Ganz unten (1985) och i filmen Schwartz auf weiss

(2009). Båda har sminkat sig och klätt ut sig för att i antirasistiskt syfte passera som svarta och turkar.

Andra exempel är den vita kvinnliga karaktären Catherine i Ernest Hemingways postuma roman Garden of Eden (1986), som vill bli en svart man, Steve Martin i Supernollan (1979) som spelar en vit adoptivson till en svart familj och den brittiske komikern Sacha Baron Cohens alla olika transrasiala förvandlingsnummer. Att "klä ut sig" till en icke-vit karaktär har även en lång historia inom scenkonsten och filmbranschen i en tid när icke-vita skådespelare inte tilläts uppträda eller ej fanns tillgängliga. Svensken Werner Olund spelade exempelvis kines i ett 30-tal filmer på 1920- och 30-talen.

"Omvända" exempel på när icke-vita förvandlas till vita är den svarte amerikanske skådespelaren Eddie Murphy i sketchen White like me (1984), filmen Suture (1993), där en vit och en svart man spelar tvillingar, den amerikanska reality-teveserien Black White (2006) där en vit och en svart familj byter liv med varandra och Babak Najafis svenska kortfilm Elixir (2003), som bygger på en novell av Alejandro Leiva Wenger där en grupp icke-vita ungdomar i en förort förvandlas till vita överklassungdomar. Alla dessa exempel pekar för övrigt på den än så länge medicinska omöjligheten att byta ras, även om fantasin om att detta är möjligt hålls vid liv som i den South Park-episod när Kyle genomgår ett kirurgiskt rasbyte för att bli bättre på att spela basket.

Att krama den Andre

Under första hälften av 1900-talet, när de europeiska imperierna nådde sin största geografiska utbredning och när rastänkandet kulminerade, förvandlas white slavery- och white captivity-genrerna till det omvända. Vid denna tid framträder idén bakom den typ av transrasiala adoptioner som gäller idag, med andra ord att icke-vita barn adopteras av vita. I en scen i den amerikanska författaren Laura Ingalls Wilders självbiografiska roman Lilla huset på prärien (1935) där hon berättar om sin uppväxt som nybygggarbarn i den amerikanska Mellanvästern beskrivs detta begär efter ett infött barn. I boken liksom i te-

veserien äger Laura intressant nog en docka föreställande ett indianbarn som hon gärna bär med sig, kramar om och gosar med.

I Rudyard Kiplings Djungelboken (1894) uttrycker Kung Louie en önskan om att förvandlas till en vit engelsman, och i den tecknade filmen sjunger han således: ”Jag vill ju va som du, jag vill se ut som du, gå som du, du-u-u”. Mot bakgrund av apans nära släktskap med människan framstår de koloniala aporna dock paradoxalt nog snarare som de djur som verkar vara allra svårast att civilisera. King Kong och Nicke Nyfiken kan båda sägas bli adopterade av vita män som sedan misslyckas med att förvandla dem till amerikaner respektive européer.

Jean de Brunhoffs saga om Babar som ges ut från 1931 handlar om en elefant i en fransk koloni, antingen i Västafrika eller i Sydostasien, vars biologiska mor dödas av en vit jägare. Efter att ha levt en tid som ”gatubarn” i en fransk colons-stad där han också utsätts för ”rasism” för att han ser anorlunda ut, tas Babar om hand och adopteras av en högborgerlig äldre fransk bosättarkvinna som uppfostrar honom till en så kallad évolué, en infödd person som genom utbildning europeiserats och som kom att utgöra den icke-vita eliten och senare också den postkoloniala dito i de franska kolonierna.

Detsamma gäller dock inte fullt ut för Michael Bonds sagofigur Paddington, den bruna björnen som föddes i ”mörkaste Peru” och adopteras av paret Brown i London. Även om Paddington får lära sig allt, från vikten av personlig hygien till att dricka te och bära gentlemannakläder, skiljer han sig från Babar som verkligen, trots en viss initial klumpighet och tafatthet, i slutänden ändå lyckas lära sig att disciplinera sin egen kropp, dricka vin och bära fransk tredelad kostym.

Det är intressant att notera att böckerna om Paddington ges ut på 1950-talet, vid en tidpunkt när det brittiska imperiet börjar falla samman. Hans regelbundna återfall till ”primitivitet” kan sägas reflektera de antikoloniala rörelser som startade väpnade revolter i de brittiska

kolonierna under efterkrigstiden, och slutligen kan hans permanenta boende i London och i England, det gamla imperiets metropol och världens centrum, sägas symbolisera början på den icke-vita invandringen till Europa.

Indigenisering och autoktonisering?

Denna utläggning tog sin utgångspunkt i den vite européns eviga behov av att knyta an till kolonierna och dess invånare för att kunna känna sig hemma i världen utanför Europa och bland icke-européer. Vår tids interrasiala familjer och internationella adaptioner kan kanske sägas fullborda den indigenisering och autoktonisering och begäret efter att vilja bli den Andre som förut inte uppnåddes. Därmed kan det koloniala projektets och rastänkandets tidigare uppdelning mellan det västerländska Självet och den icke-västerländske Andre sägas ha kollapsat i en antirasistisk transrasial fantasi av postkolonial försoning.

Tobias Hübinette

Forskare vid Mångkulturellt centrum och lärare vid Södertörns högskola

Författaren själv tillsammans med sina adoptivföräldrar i hemstaden Motala vid dennes dop i början av 1970-talet.

Referenser i urval:

- Coetzee, J.M. 1988. White writing: On the culture of letters in South Africa. New Haven: Yale University Press.
- Faery, Rebecka Blevins. 1999. Cartographies of desire. Captivity, race, and sex in the shaping of an American nation. Norman: University of Oklahoma Press.
- Faludi, Susan. 2007. The terror dream. Fear and fantasy in post-9/11 America. New York: Metropolitan Books.
- Fur, Gunlög. 2006. Colonialism in the margins: Cultural encounters in New Sweden and Lapland. Leiden: Brill.
- Jerng, Mark C. 2010. Claiming others: Transracial adoption and national belonging. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nagel, Joane. 2003. Race, ethnicity, and sexuality. Intimate intersections, forbidden frontiers. Oxford: Oxford University Press.
- Neubauer, Paul. 2001. Indian captivity in American children's literature: A pre-Civil War set of stereotypes. The Lion & The Unicorn 25: 70-80.
  - Price, Sally. 1989. Primitive art in civilized places. Chicago: University of Chicago Press.
  - Satz, Martha. 2007. Finding oneself: Images of adoption in children's literature. Adoption & Culture 1 (1): 163-185.
  - Torgovnick, Marianna. 1990. Gone native. Savage intellects, modern lives. Chicago: University of Chicago Press.